

فهرست مطالب

مقدمه	نُه
بخش اول: فلسفه منطق و زبان		
۱. مفهوم صورت در منطق جدید	۳
۲. گوتلوب فرگه و تحلیل منطقی زبان	۲۱
انگیزه فرگه در پرداختن به منطق	۲۴
تحلیل اندیشه	۲۵
نحوشناسی فرگه	۳۰
جمله‌های سوردار	۳۲
پارادوکس شیء - مفهوم	۳۳
۳. برهان‌های زبان‌پشید	۴۱
۴. شکل منطقی و ژرف‌ساخت	۴۹
شکل منطقی	۵۱
الف) شکل منطقی در نظریه برهان	۵۲
ب) شکل منطقی در نظریه صدق دیویدسون	۵۹
تحلیل دیویدسون از جمله‌های کنشی	۶۲
۵. تمایزات مبنایی منطق قدیم و جدید	۶۹
پرسش و پاسخ	۷۷
۶. منطق موجهات (گفت و گو یا ضیاء موحد)	۸۵
۷. شرطی‌های خلاف واقع و قانون‌های علمی	۱۰۱
شرطی‌های خلاف واقع تابع ارزشی نیستند	۱۰۴
لزوم به رهیافتی تازه	۱۰۶
۸. پارادوکس‌ها	۱۱۳
پارادوکس نفی حرکت	۱۱۸

انتشارات هرمس
تهران، خیابان ولی عصر، بالاتر از میدان ونک، شماره ۱۳۳۷ - تلفن: ۸۸۷۹۵۶۷۴
مجموعه ادب فکر - فلسفه و کلام ۲۵

از ارسطو تا گودل
مجموعه مقاله‌های فلسفی منطقی
ضیاء موحد
طرح جلد: واحد گرافیک هرمس
چاپ دوم: ۱۳۸۷
تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه
قیمت: ۲۹۰۰ تومان
چاپ: نوبهار
همه حقوق محفوظ است.

موحد، ضیاء ۱۳۲۱ -
از ارسطو تا گودل / ضیاء موحد - تهران: هرمس، ۱۳۸۷.
دوازده + ۲۷۲ ص. - (مجموعه ادب فکر - فلسفه و کلام: ۲۵)
فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا (فهرست نویسی پیش از
انتشار)
چاپ دوم.
۱. منطق - قرن ۲۰ م. - مقاله‌ها و خطابه‌ها. ۲. منطق ریاضی -
مقاله‌ها و خطابه‌ها. ۳. فلسفه جدید - قرن ۲۰ م. مقاله‌ها و خطابه‌ها.
الف. عنوان.
۴ الف ۸۴ / م ۵۰ / BC ۵۰ ۱۶۰
۱۳۸۷ ۸۱-۱۳۱۰۷ م

شابک ۵-۱۰۵-۳۶۳-۹۶۴-۹۷۸-5-105-964-978-978-964-363-105-5 ISBN

هفت	فهرست	از ارسطو تا گودل	شش
۲۱۱	رد انواع طبقه‌بندی‌ها	۱۲۲	پارادوکس راسل
۲۱۲	انکار مرزبندی میان ذاتی و عرضی	۱۲۵	پارادوکس دروغگو
	بخش چهارم: فلسفه ریاضی	۱۲۶	اشاره تاریخی به پارادوکس راسل و پارادوکس دروغگو
۲۱۷	۱۶. مسئله پیوستار کانتور چیست؟ (کورت گودل)	۱۲۸	تارسکی و پارادوکس دروغگو
۲۱۷	۱. مفهوم عدد اصلی	۱۳۱	پارادوکس آزمون ناگهانی
	۲. مسئله پیوستار، فرضیه پیوستار، و نتیجه‌های جزئی که تاکنون	۱۳۲	پارادوکس دو زندانی
۲۱۹	درباره صدق آن به دست آمده است	۱۳۴	کتاب‌شناسی
	۳. بیان دوباره مسئله بر پایه تحلیل از میانی نظریه مجموعه‌ها و	۱۳۵	۹. درباره فرگه
۲۲۱	نتیجه‌هایی که در این راستاها به دست آمده‌اند	۱۳۷	۱۰. نقد فرگه بر پسیکولوژیسم هوسرل
	۴. نگرش‌هایی درباره این پرسش که: به چه معنی و در چه راستایی	۱۳۸	روانشناسی (پسیکولوژی) و رهیافت روانشناختی (پسیکولوژیسم)
۲۲۶	می‌توان به امید راه‌حلی برای مسئله پیوستار بود؟	۱۳۹	نقد فرگه از «فلسفه حساب» هوسرل
۲۲۹	تعریف برخی از اصطلاح‌ها	۱۴۳	نقد هوسرل از پسیکولوژیسم
۲۳۱	پیوست و برایش دوم [۱۹۶۳]	۱۴۷	۱۱. عصر جدید منطق
۲۳۶	پی‌نوشت	۱۴۸	منطق و کامپیوتر: $P \neq NP?$
۲۳۷	یادداشت‌ها و مراجع	۱۵۳	منطق ریاضی و منطق فلسفی
۲۴۵	۱۷. صدق ریاضی (پال بناسراف)	۱۵۴	توصیه‌هایی به پژوهشگران منطق
۲۴۸	۱. دو نوع تعبیر	۱۵۵	مراجع
۲۵۲	۲. دو شرط		بخش دوم: نقد منطق سنتی
۲۵۵	۳. دیدگاه استاندارد	۱۵۹	۱۲. ارسطو و منطق جمله‌ها: تاریخ یک اشتباه
۲۵۸	۴. تعبیر علی معرفت	۱۶۹	۱۳. نظریه قیاس‌های شرطی ابن سینا
۲۶۱	۵. دو مثال	۱۶۹	(I) منطق جمله‌ها
	مآخذ نخستین چاپ مقاله‌ها به ترتیب تاریخی	۱۷۲	(II) سابقه تاریخی قیاس‌های شرطی
۲۷۱		۱۷۷	(III) روش ابن سینا در تحویل شرطی به حملی
		۱۸۸	(IV) مورد مجاز تحویل شرطی به حملی
			بخش سوم: معرفی
		۱۹۵	۱۴. ای.جی. ایر و فلسفه قرن بیستم
		۱۹۷	فلسفه چیست؟
		۲۰۷	۱۵. به یاد کواین
		۲۰۸	از اسطوره تا علم

مقدمه

این مجموعه از مقاله‌ها برگزیده‌ای است از نوشته‌های فلسفی-منطقی من که هرکدام در زمانی و به هدف برآوردن نیازی یا پاسخی به پرسش‌های خاصی نوشته شده است. مقاله‌ها در نشریه‌هایی گوناگون که اکنون، اغلب آنها دور از دسترس خوانندگان علاقه‌مندند، چاپ شده‌اند. از این رو بر آن شدم که تعدادی از آنها را که بیشتر مورد نیاز و ارجاع خوانندگان، به خصوص دانشجویان دانشگاه و طلاب علوم دینی است در این مجموعه بیاورم.

مقاله‌ها در چهار بخش و زیر عنوان‌های فلسفه منطق و زبان، نقد منطق سنتی، معرفی دو فیلسوف بلندآوازه این قرن و فلسفه ریاضی: ترجمه دو مقاله بسیار مهم نوشته گودل و پال بناسراف مرتب شده‌اند. این دو مقاله اخیر، که تنها مقاله‌های ترجمه‌ای این مجموعه‌اند به توصیه مجله وزین نشر ریاضی تهیه شدند و از اینکه اجازه چاپ آن دو را در این مجموعه به من دادند سپاسگزارم. همه آنانی که به فلسفه ریاضی و مبانی متافیزیکی و معرفت‌شناختی ریاضیات علاقه‌مندند ناگزیر از خواندن این مقاله‌های عمیق و بحث‌انگیزند.

اکنون مقاله‌های چهار بخش را به اجمال معرفی می‌کنم.

۱. مقاله‌های بخش اول، بیشتر جنبه توضیحی و تعلیمی دارند. مقاله «مفهوم صورت در منطق جدید» نقدی است بر پیشنهادی از مرحوم دکتر مهدی حائری یزدی که قضیه‌های جزئی را هم به قیاس قضیه‌های کلی تأویل به شرطی کرده بودند و این تأویل همیشه در کلاس‌های منطق و از جانب دانشجویانی که با نوشته‌های آن استاد آشنایی داشتند مطرح می‌شد. در این مقاله نقص این تأویل و ایرادهای آن به تفصیل شرح داده شده است. مقاله «گوتلوب فرگه و تحلیل منطقی زبان» و نیز مقاله «برهان‌های زبان‌بنیاد»، تا آنجا که می‌دانم نخستین مقاله‌های فارسی در توضیح و تقریر مبانی فلسفه منطق فرگه است. مقاله «شکل منطقی و ژرف ساخت»

نیز نخستین مقاله فارسی در ارتباط منطق جدید و زبان‌شناسی نوع چامسکی و نیز اولین معرفی جدی و در عین حال شفاف نظریه معروف صدق دونالد دیویدسون و تحلیل زیبا و بی‌سابقه او از جمله‌های کنشی (action sentences) است.

در همین بخش، «تمایزات مبنایی منطق قدیم و جدید» و «منطق موجهات» تنها دو مقاله‌ای هستند که در اصل به قصد گفتگو با مخاطبان ایراد شد و همراه با پاسخ و پرسش‌اند. در سالهای گذشته، در واقع از ۱۳۶۱ تاکنون از این گونه جلسه‌ها فراوان داشته‌ام اما از میان آن همه تنها همین دو را برای این مجموعه برگزیدم. اولی را به این دلیل که در دانشگاه دارالعلم مفید و با حضور فضیلتی حوزه انجام شد و در آن نخست به شرح سه ایراد مشهور طرفداران منطق ارسطویی به منطق جدید پرداختم آن‌گاه به جواب‌هایی که به هر ایراد می‌توان داد در حدی که مجال بود اشاره کردم. سپس در بخش پرسش و پاسخ مطالب تازه‌ای هم طرح و بحث شد. گفتگوی «منطق موجهات» به مناسبت کتاب منطق موجهات که در آن زمان زیر چاپ بود در جمعی محدود (به اعتبار تخصصی بودن موضوع) اما با شرکت فرزانه‌گانی که نام آنها در همین دفتر همراه پرسش‌ها و اظهارنظرهای آنان آمده است انجام شد و برای معرفی و آشنایی خوانندگان آن کتاب مباحثی طرح شد که حق این بود در این دفتر آورده شود. در همین جا باید از آقای محمدخانی سردبیر فاضل و کاردان و دلسوز کتاب ماه، ادبیات و فلسفه که عامل اصلی تشکیل این جلسه و جلسه‌های فراوان و بسیار موفق دیگر بوده‌اند سپاسگزاری کنم.

«شرطی‌های خلاف واقع و قانون‌های علمی» مقاله دیگری از همین بخش اول و نخستین معرفی تالیفی در این موضوع پر دامنه به فارسی است. مقاله دیگر این بخش «پارادوکس‌ها» است که خوشبختانه پس از چاپ آن در مجله سبک نو توجه بسیاری را به این مبحث زیبا و تفکرانگیز جلب کرد و برخی را به تأمل و تألیف در آن واداشته است که امیدوارم به زودی نتیجه مکتوب آن را ببینیم.

سه مقاله آخر این بخش یکی نامه تکان‌دهنده و زیبای راسل است در تجلیل از فرگه، و دیگری تقریری از نقد تاریخی و اثرگذار فرگه از پسیکولوژیسم هوسرل است که سالها نه تنها بر هوسرل بلکه بر همه فیلسوفانی که دخالت پسیکولوژیسم را در فلسفه نقضی می‌دانستند، تأثیر آشکاری نهاد. آخرین مقاله این بخش، «عصر

جدید منطق»، گمان می‌کنم نخستین مقاله‌ای است که در آن دشواری‌های بنیادی در قیاسی صرف دانستن منطق را، بر خلاف رأی غالب، شرح می‌دهد.

۲. اما بخش دوم، و به نظر من بخش خودمانی‌تر و به این اعتبار مهمترین بخش کتاب، بخش نقد منطق سنتی است. هم روایت ارسطو و هم روایت ابن سینا از منطق سنتی سرشار از تعارض و بی‌دقتی است آن هم به اندازه‌ای که هیچ نظام صوری سازگاری از آن نمی‌توان به دست داد. کوشش‌های همدلانه لوکاسیویچ هم تأویل شخصی و ناکارآمد است. در مقاله اول بخش سوم این مجموعه نشان داده‌ام که بر خلاف نظر ارسطو قضیه‌هایی شرطی مانند

اگر امروز آفتاب طلوع شده باشد طالع نشده است

تناقض نیست. اما گاهی ارسطو این را تناقض دانسته و گاهی به حق تناقض ندانسته است. این تشتمت در رأی ارسطو متأسفانه عیناً در متون منطقی ما، به خصوص ابن سینا هم راه یافته است. من در این مقاله علت‌های تاریخی و اشتباه‌های منطقی این مسئله را شرح داده‌ام. اگر طرفداران منطق سنتی، به خصوص طرفداران حوزوی ما، به این تشتمت چه له چه علیه آن توجه می‌کردند، مصادیق متعدد آن را در پاسخ ذکر می‌کردم. اما گویا باب بحث‌های منطقی جدی قرن‌هاست از حوزه‌های ما هم رخت بر بسته است. در هر صورت فضل تقدم در شرح این اشتباه با غریبان است.

مقاله دوم این بخش بحثی است کاملاً نو و سابقه‌ای در غرب و شرق برای آن سراغ ندارم. ابن سینا مدعی است که این بحث احتمالاً تنها نوآوری و تکمله او بر منطق ارسطویی است. پیش از من نیکلاس رشر تعبیری از نظریه ابن سینا در باب قیاس‌های شرطی کرده بود که به گفته خود هیچ توجهی را در منطقدانان غرب برنینگیخت. به نظر من این عدم توجه غریبان به بحث تاریخی رشر کاملاً موجه است. من در این مقاله نشان داده‌ام که نظریه ابن سینا در ابتدای منطق ساده جمله‌ها بر منطق قیاس‌های حملی کاری اشتباه است که به اثبات بسیاری از مسائل منطقی نادرست می‌انجامد، چنانکه در واقع هم انجامیده است. گزارشی از این نظریه نادرست ابن سینا را در همایشی در دانشگاه اسلو (نروژ) و به دعوت گروه فلسفه آن دانشگاه در ۱۳۶۹ ارائه کردم. مقاله دوم بخش سوم این دفتر تقریر مفصلتر